

Aan Minister Kamp
Ministerie van Economische Zaken
Postbus 20401, 2500 EK Den Haag

Datum 5 oktober 2016
Oms kenmerk HBR-1282951
Aantal bijlagen

Aan Staatssecretaris Dijkema
Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Postbus 20901, 2500 EK Den Haag

Onderwerp HbR-inbreng over Adviesgroep Kolencentrales

Geachte heer Kamp en mevrouw Dijkema,

Het Kabinet heeft voor de uitwerking van de motie van Van Weyenberg en Van Veldhoven van 18 november 2015 over het opstellen van een plan voor het uitfaseren van de Nederlandse kolencentrales een Adviesgroep Kolencentrales opgezet, waarin naast andere partijen ook het Havenbedrijf Rotterdam N.V. (HbR) deelneemt.

In deze Adviesgroep hebben de deelnemers de diverse onderzoeksopdrachten en uitkomsten besproken. Bij de afronding van haar werkzaamheden hebben de deelnemers afgesproken hun bevindingen als advies voor de standpuntbepaling door het Kabinet op schrift te stellen.

Rotterdam als koploper energietransitie.

HbR biedt graag haar opvattingen voor de besluitvorming van het Kabinet over het toekomstige energie- en klimaatbeleid aan. Wij doen dat omdat we menen dat Rotterdam een voortrekkersrol kan vervullen omdat in ons haven- en industriecomplex een aantal ontwikkelingen samenkomen. Ten eerste, Rotterdam herbergt veel bedrijven die gebaseerd zijn op fossiele energie en die gezamenlijk 17% van de Nederlandse CO₂-uitstoot veroorzaken. Ten tweede, deze bedrijven hebben veel kennis van energie, energie-intensieve productieprocessen en CO₂-reductie. Ten derde, het haven- en industriecomplex en haar directe omgeving biedt een aantrekkelijke locatie voor energie-innovatie. En ten vierde, HbR kent als ondernemende gebiedsontwikkelaar het bedrijfsleven en zoekt de samenwerking met actieve bedrijven die in de haven activiteiten willen opzetten die bijdragen aan CO₂-reductie.

Deze kenmerken maken dat het Rotterdamse haven- en industriecomplex een sterke uitgangspositie kent om koploper te zijn bij het versnellen van de transitie van een op fossiel gebaseerde industrie naar schoon fossiel en een hernieuwbare en circulaire economie.

Robuust en vertrouwenwekkend beleidskader.

Het realiseren van het ambitieniveau van het Parijs-akkoord vergt van maatschappelijke partijen, bedrijfsleven en overheden een intensieve en meerjarige samenwerking alsmede het elkaar bieden van voldoende zekerheden om de noodzakelijke investeringen te kunnen rechtvaardigen. Hierbij brengen wij graag het advies van de Raad van State op de Miljoenennota van september 2016 onder uw aandacht, waarin gepleit wordt voor een vertrouwenwekkend klimaat- en energiebeleid met een beleidsagenda voor de lange termijn en een noodzakelijk beter inzicht in de effectiviteit van dit beleid. Ik citeer uit dit advies op pag 13: "de aanmerkelijke kloof tussen wat nodig is om de gestelde doelen te halen en wat tot nu toe is bereikt, betekent dat hierin voor de komende periode een grote opgave ligt, die tegelijkertijd ook kansen biedt voor innovatie en investeringen in toekomstige groei". Deze uitdaging kunnen we stellig niet aan als we het debat over energie en klimaat versmallen tot een discussie over kolencentrales en sluitingsdata. HbR bepleit daarom een brede benadering en een meerjarig perspectief om deze uitdaging van de buitencategorie gericht en voortvarend te kunnen aanpakken.

In lijn met het advies van de Raad van State bepleiten wij het energie- en klimaatbeleid meerjarig robuust en vertrouwenwekkend te maken, zowel met betrekking tot het formuleren van de beleidskaders als ten gunste van een consistente uitvoering. Op het terrein van de waterveiligheid zijn hierbij goede ervaringen opgedaan met een integrale Deltawet, een meerjarig Deltaprogramma en een Delta-Commissaris die partijen houdt aan en aanspreekt op de uitvoering en overeengekomen taakstelling; HbR beveelt op het terrein van energie en klimaat een vergelijkbare aanpak aan.

Brede uitwerking

In de motie wordt de regering gevraagd de Nederlandse kolencentrales uit te faseren en daarvoor een plan op te stellen. De opstellers van de motie vragen daarbij om een brede uitwerking. In het dictum van deze motie worden 6 relevante aspecten benoemd, die in een dergelijk plan nader uitgewerkt moeten worden, te weten;

- met de sector een plan op te stellen,
- rekening houden met de groei van het aandeel hernieuwbaar,
- de juridische en financiële aspecten,
- potentiële weglekeffecten van CO2 naar het buitenland,
- leveringszekerheid van energie,
- innovatie.

Wij adviseren het Kabinet in haar reactie op de motie deze 6 aspecten ook expliciet en puntsgewijs te beantwoorden, waarbij geput kan worden uit de in de Adviesgroep besproken onderzoeken en ontvangen reacties van de deelnemers.

De in de motie gevraagde brede uitwerking sluit aan op onze benadering, waarbij de energietransitie en de CO2-efficiency in de gehele keten bepalend moet zijn voor het toekomstige energie- en klimaatbeleid.

Deze brede en integrale aanpak vergt dat ook voor de lucht- en zeescheepvaart een effectief CO2-beleid in internationaal kader wordt overeengekomen. HbR bepleit voor de internationale zeescheepvaart een internationaal verplichtende uitwerking op tenminste een Europees niveau en bij voorkeur een mondiale aanpak in IMO-verband.

Gelijk speelveld.

Aangezien het commitment uiteindelijk besloten ligt in de uitvoering, is het van groot belang dat in het Parijs-akkoord een mondiaal verplichtende aanpak is overeengekomen. Dat biedt tussen lidstaten en bedrijven een gelijk speelveld, terwijl een strikt nationale aanpak zou leiden tot verschillen in kosten en concurrentieverhoudingen. Een gelijk speelveld maakt tempo in de uitvoering mogelijk.

Tegen deze achtergrond hebben Siemens, Shell, Van Oord, Eneco en HbR in augustus 2016 het initiatief genomen om de zogenoemde Energie-Tafel op te richten. In deze Energie-Tafel omarmen we de internationale klimaatdoelen en kiezen we ondubbelzinnig voor het versnellen van de energietransitie. Voor ons vormt het klimaatvraagstuk een uitdaging van de buitencategorie, maar ook een uitdaging waarbij het versnellen van de uitvoering van projecten economische kansen biedt. Bij de Energie-Tafel hebben zich ondertussen vele betrokken partijen aangesloten. Namens deze brede coalitie willen we onze aanpak van het omarmen van de klimaatdoelstellingen en het versneld realiseren van klimaatprojecten inbrengen op de Nationale Klimaatop van 26 oktober 2016.

HbR bepleit bovenal de energietransitie nader vorm en tempo te geven via een hogere CO2-prijs. Een hogere CO2-prijs biedt alle betrokken spelers op een neutrale en marktconforme wijze een welbegrepen stimulans voor investeringsbeslissingen over energiebesparing en de realisatie van innovatieve energie- en klimaatprojecten. De huidige CO2-prijs levert deze marktconforme prikkel nadrukkelijk niet op, wij bepleiten in internationaal verband een forse bijstelling. We realiseren ons dat deze forse bijstelling niet op korte termijn gerealiseerd zal zijn, daarom zijn tussentijds ook regionale afspraken met gelijkgestemde lidstaten binnen de EU van belang en zullen passende nationale beleidsinstrumenten nodig zijn, daaraan verbinden we wel de eis van gelijk speelveld en het behoud van concurrentiepositie.

Aanpak op cluster-niveau.

HbR meent dat een gerichte regie en aanpak op clusterniveau niet alleen goed aansluit bij onze werkwijze met het havenbedrijfsleven in het haven- en industriecluster, maar vanwege haar schaalgrootte ook extra mogelijkheden in beeld brengt die via een op afzonderlijke inrichtingen of bedrijven gerichte aanpak niet of lastig is te realiseren.

Een clusteraanpak, zoals beschreven in het actieplan chemie-industrie Rotterdam-Moerdijk (plan Willems), biedt een unieke kans voor het snel en gericht ontwikkelen van een op decarbonisatie gerichte energie- en klimaatinfrastructuur. Juist de concentratie van industrie, energiebedrijven, chemiebedrijven en raffinaderijen in het HIC maakt een zakelijk-gestuurde overall-reductie van overlast en milieudruk mogelijk.

Wij menen dat de energietransitie geen zaak is van elders en later, maar dat deze systeemwijziging nu al in de praktijk van vandaag zichtbaar is. Daarbij verwijzen we naar de bouw van de SIF-locatie op de Tweede Maasvlakte waar de pilonen voor de windparken op Noordzee worden gebouwd, naar de raffinaderij voor biobrandstoffen van Neste, de grootste renewable dieselfabriek van Europa en naar de LNG-terminal die deze brandstof beschikbaar maakt voor schoner transport (binnenvaart, wegverkeer).

HbR hanteert voor de transitie van het energie- en klimaatbeleid een "én-én"-strategie, gericht op zowel het behouden en verduurzamen van de bestaande assets als op het ontwikkelen van nieuwe economische activiteiten. Daarbij verwijzen we naar projecten zoals de geïntegreerde common-carrier-stoomvoorziening in het Botlekgebied, de CCS-pilot van ROAD en naar de realisatie van de warmterotonde in de Rijnmond-regio.

HbR meent dat de doelstelling van het Parijs-akkoord zo ambitieus en de restende termijn tot 2050 zo kort is, dat we ons de luxe niet kunnen permitteren om te dralen. Nodig is urgentie en focus. En: afspraak = afspraak. Zoals we ons eerder gebaseerd hebben op de afspraken uit SER-Energie-akkoord voor de periode tot 2023, zo willen we ons voor langere termijn tussen 2023 en 2050 baseren op de bij Regeerakkoord te maken afspraken over de vertaling van de verplichtende Europese beleidskaders uit het Parijs-akkoord en de invulling van de Urgenda-uitspraak. En deze afspraken moeten gelijktijdig ook de andere partners binden. Zo zijn op basis van het eerdere SER-energie-akkoord de 5 oudere kolencentrales met een relatief lagere efficiency gesloten. Deze afspraak omvat vervolgens noch de verplichting, noch de vrijheid tot het sluiten van 6 á 7 of meer kolencentrales. En als op basis van het SER-energie-akkoord de inzet van duurzaam gecertificeerde biomassa is geaccordeerd en de meerkosten daarvan ten opzichte van koleninzet vanuit de SDE+-regeling worden vergoed, dan omvat die afspraak niet de vrijheid om daar vervolgens weer vrijelijk wijzigingen in aan te brengen of van deze biomassa-inzet af te zien. Partijen mogen ons aan gemaakte afspraken houden, evenzeer verlangen wij dit commitment van overheden en NGO's voor zowel de lopende set van afspraken als voor de set van nieuw overeen te komen afspraken.

Zakelijke aanpak over hele keten.

Bij de verdere besluitvorming over de kolencentrales bepleit HbR een rationele en zakelijke aanpak die past bij het internationale karakter van het klimaatvraagstuk en de in internationaal verband overeengekomen verplichtingen uit het Parijs-akkoord, waarbij de minst efficiënte kolencentrales in Europa eerder gesloten worden en de meest efficiënte kolencentrales het meest lang zullen doordraaien. Een strikt nationale beoordeling achten wij daarmee niet in overeenstemming. Bij deze stellingname verwijzen we naar enkele recente onderzoeksrapporten.

De Nederlandse Bank, Tijd voor Transitie, maart 2016

Op dit moment zien investeerders en bedrijven zich geconfronteerd met veel onzekerheid, er is nog geen invulling gegeven aan de ambities uit Parijs; dit vraagt om een langetermijnvisie op de benodigde energietransitie, met heldere doelen en transitiepaden voor de verschillende

sectoren en aandacht voor infrastructurele vraagstukken. Een consistent, geloofwaardig langetermijnbeleid geeft bedrijven en huishoudens de gelegenheid hun investeringen geleidelijk aan te passen, waardoor excessief waardeverlies vermeden kan worden. Idealiter bevat een dergelijke visie ook een (innovatie-) agenda voor hoe de meest energie-intensieve sectoren (chemie, landbouw, metaal) in een CO₂-neutrale economie kunnen voortbestaan. Het gaat er immers niet om dergelijke activiteiten uit Nederland of Europa te verplaatsen; de werkelijke vraag is hoe ook die sectoren de benodigde transitie kunnen doormaken, zonder dat toegevoegde waarde en werkgelegenheid verloren gaan. Zo bezien, biedt een tijdige start van een langetermijnstrategie mogelijk ook kansen: de bedrijven die deze transitie het eerst kunnen doormaken, zouden wel eens de winnaars van de toekomst kunnen zijn. Dit vergt een grotere nadruk op emissiereductie als hoofddoel. De huidige beleidsmix in Nederland (en Europa) richt zich vooral ook op afgeleide doelen, zoals energiebesparing en het vergroten van het aandeel van duurzame energie. Deze opties dienen geenszins te worden uitgesloten, maar vormen idealiter onderdeel van een bredere strategie, waarin de CO₂-doelstelling centraal staat.

ABB Impactstudie juni 2016

Het volledig sluiten van de Nederlandse kolencentrales leidt in Europa tot 1% minder CO₂-uitstoot per jaar. Ongeveer 2/3 van de emissiereducties in Nederland wordt teniet gedaan door hogere emissies in het buitenland (weglekeffect tot ruim 70%). Ongeveer 1/3 van de elektriciteitsproductie wordt overgenomen door (oudere) kolencentrales in het buitenland, slechts 1/3 door gascentrales in Nederland en 1/3 door gascentrales in het buitenland. Nederland wordt sterk afhankelijk van stroomimport uit Duitsland, Noorwegen, Groot-Brittannië en zelfs uit België (doorvoer van Franse kernenergiestroom). Het volledig sluiten van de Nederlandse kolencentrales leidt tot 170% hogere elektriciteitsprijzen in Nederland in vergelijking met Duitsland, wat nadelig is voor de positie van de energie-intensieve industrie. De jaarlijkse elektriciteitsrekening van Nederland gaat met ruim 800 miljoen euro omhoog, waarvan ruim 600 miljoen euro moet worden opgebracht door het bedrijfsleven en ruim 200 miljoen euro door huishoudens. Dit komt op Europese schaal neer op meer dan 800 euro per vermeden ton CO₂ (ruim 80 maal de verwachte marktprijs): meestook van biomassa en toepassing van CO₂-opslag zijn vele malen efficiënter en effectiever, net als andere maatregelen opgenomen in het IBO-CO₂. Het toepassen van CCS en biomassa vermindert de CO₂-uitstoot in Nederland en Europa zonder negatieve impact op voorzieningszekerheid en afhankelijkheid van de import van energie.

Frontier Economics

In dit onderzoek is een aantal mogelijke CO₂-reductiescenario's gemodelleerd. Hieruit is duidelijk naar voren gekomen dat het scenario met een hoge Europese CO₂-emissiehandelsprijs en het scenario met een carbon floor price in pentalaterale samenwerking de meest significante CO₂-reductie op Europees niveau biedt. Ook werd heel duidelijk dat de

scenario's van vroegere of latere sluiting weliswaar tot significante CO₂-reductie in Nederland leiden, maar op Europees niveau tot relatief beperkte CO₂-reductie vanwege significante weglekeffecten: de elektriciteit wordt dan buiten Nederland opgewekt in minder efficiënte kolencentrales of gascentrales. Europese of pentalaterale samenwerking voor de aanpak van CO₂-reductie is niet alleen het meest CO₂-effectief, maar zorgt ook voor het behouden van een gelijk speelveld voor de bedrijven in de haven van Rotterdam.

De uitkomsten van de genoemde onderzoeken passen bij onze zakelijke ketenbenadering. Rotterdam herbergt de meest efficiënte fossiel gebaseerde industrie, dat geldt voor de hier gevestigde energiecentrales (zowel kolen als gas) maar ook de raffinaderijen behoren tot de top van Europa. Sluiting van efficiënte centrales in Nederland dan wel in Rotterdam zou neerkomen op het vrijwillig prijsgeven van een koppositie. Daar komt nog bij dat de haven van Rotterdam bij uitstek een gebied is waar door samenwerking tussen bedrijven en met een aanpak op clusterniveau een nog grotere efficiency en verduurzaming kan worden bereikt. Biomassa voor biobased chemie, biobrandstoffen en bio-energie, CCS voor energiecentrales en petrochemische bedrijven, uitwisseling van stoom en levering van restwarmte en CO₂ aan de regio, dit kan in Rotterdam veel grootschaliger en efficiënter dan in welke andere Europese regio dan ook. Rotterdam biedt met een clusteraanpak kansen om haar koppositie verder te verstevigen! Dus als we in Nederland een eerste grote stap willen zetten, is dat geen grote stap achterwaarts in de vorm van kloek-klinkende sluitingsbesluiten, maar door een grote stap voorwaarts te nemen, waarbij we gaan investeren in een toekomstgerichte infrastructuur die een biobased economy, stoom- en warmtebenutting en CO₂-opslag en hergebruik mogelijk maakt. Deze aanpak komt overeen met het door Frontier Economics uitgewerkte scenario in addendum 1b, waaruit blijkt met overheidsinvesteringen in CO₂-mitigatie door bedrijven vóór 2020 een significante CO₂-reductie in Nederland wordt gerealiseerd, zonder de in de motie genoemde weglek-effecten. Met andere woorden, een CO₂-reductie die ook Europees gezien significant blijft.

Wij realiseren ons zeer wel dat gezien de urgentie van de klimaatproblematiek en het actuele kader van het energie- en klimaatdebat het niet erg waarschijnlijk is dat de elektriciteitscentrales voluit hun technische levensduur zullen realiseren met kolen als brandstof, laat staan een verlenging op basis van een technische update. Maar een sluitingsdatum zien wij primair op de elektriciteitsmarkt tot stand komen, waarbij stroom uit duurzame bronnen in een faire prijsconcurrentie de overlevingskansen en selectie van fossiele bronnen bepaald, inclusief de meerkosten van het verduurzamen van deze fossiele bronnen (CO₂-beprijzing, emissie-eisen, CCS, biomassa, warmte-distributie).

Deze marktgeoriënteerde aanpak heeft onze voorkeur boven het met wettelijke regels opleggen van een sluitingstermijn dan wel het voor forse budgetten verminderen van de looptijd van fossiele centrales. Wij bepleiten dat de beschikbare publieke middelen breed en gelijkelijk worden ingezet voor innovaties en garantstellingen die passen bij het versnellen van de bovengenoemde energietransitie-projecten.

Concrete stappen met duurzaam perspectief

In antwoord op de actuele opvattingen in de samenleving en de politiek in de discussie over brandstofkeuzes en energietechnieken wijzen wij nadrukkelijk dat het debat niet moet worden versmald tot een discussie over uitsluitend kolencentrales en sluitingsdata, maar dat een brede en integrale benadering met een lange termijn perspectief noodzakelijk is. Dit lange termijn perspectief is van belang om vandaag een verantwoorde innovatieve start te kunnen maken met ontwikkelingen die zich lenen voor aanvullende stappen voor morgen en overmorgen. Voor ons betekent een transitie een brede en meerjarige aanpak, waarbij werkende weg het systeem zich wijzigt en waarbij de startsituatie en de eindfase fundamenteel zullen verschillen.

HbR schetst daarbij twee perspectieven, waarbij concrete stappen op korte termijn perspectief bieden voor duurzame vervolginvesteringen:

- start vandaag met CCS bij kolenunits, pas de geleerde lessen toe zodat we ook daar –net als bijvoorbeeld bij Wind op Zee- de kostenefficiëntie kunnen verhogen, ontwikkel de infrastructuur voor de toepassing van CCS in industrie en chemie en werk aan de toepassing van renewable feedstock in industrie en chemie, zodat er op termijn netto CO₂ uit de atmosfeer kan worden verwijderd,
- idem start de warmterotonde met de bronnen die vandaag beschikbaar zijn, waarvan de warmte anders verloren zou gaan, en leg daarmee de basis voor een infrastructuur die de ontwikkeling naar renewable warmtebronnen vereenvoudigt.

De transitie met een duurzaam perspectief vergt dat vandaag de eerste stappen in deze reeks worden gezet en dat het internationale havenbedrijfsleven zich ook politiek en maatschappelijk gesteund en uitgedaagd én zeker gesteld voelt om de vereiste en aansluitende investeringsbeslissingen te kunnen nemen. Als we er vandaag niet in slagen de eerste mogelijke en noodzakelijke stappen te zetten, moeten we morgen dusdanig forse sprongen maken om de ambitieuze klimaatdoelen te halen, dat de technische en economische mogelijkheden overstegen worden en een realiseerbaar transitieperspectief onzeker en riskant wordt. Dat kunnen we ons gelet op de omarmde energie- en klimaatdoelen en te hanteren termijnen niet permitteren

We zijn graag bereid deze benadering nader toe te lichten.

Hoogachtend en met vriendelijke groet,
Havenbedrijf Rotterdam N.V.

Altard Castelein
President-directeur